

Za silné, solidárne, mierové európske spoločenstvo

Béla Bugár

Pre mňa je Európska únia spoločenstvom, ktoré sa kryštalizuje okolo spoločných záujmov a aj v rozdielnostiach podobných hodnôt štátov. Proces zjednocovania sa začal bezprostredne po druhej svetovej vojne pochopením totožných záujmov. Jeho základom bolo nemecko-francúzske vyrovnanie, ktoré vyžarovalo ducha zmierlivosti a odpúšťania nielen smerom k európskym národom, ale aj k európskym cirkvám. Rímskokatolícka cirkev po II. vatikánskom koncile, ktorý v roku 1964 prijal dekrét o ekumenizme, pravidelne konzultuje s ortodoxnými, resp. protestantskými cirkvami. Ján Pavol II. vo svojej encyklike o ekumenickom úsilí *Ut unum sint*, vydanej v roku 1995, presadzoval princíp jednoty a pokojného posudzovania konfliktov. Po nej uzrelo svetlo sveta viacero významných dokumentov presadzujúcich a upravujúcich spoluprácu európskych cirkví.

Vzájomné približovanie, dialóg, trvalé úsilie o vzájomné pochopenie a fakt, že rímskokatolícka cirkev podporovala ekumenický preklad Biblie, mohli pre stredoEurópsku politiku po roku 1989 – z hľadiska hľadania jednoty – slúžiť aj ako model. Napriek tomu zostali mimo pozornosti. Tradícia, vzťah k minulosti a písaná kultúra spolu s vytváraním identity udržiavajú účinnosť kultúrnej pamäti nielen prostredníctvom mechanizmov zachovávaní a prijímania, ale významnú rolu tu zohrávajú aj mechanizmy vytesňovania a popierania.

Za komunistickej diktatúry bolo hlavnou motiváciou úsilia o zlomenie kresťanstva, zničenie viery a preferovanie ateizmu, čo v kultúrnej pamäti európskych národov zapustilo pomerne hlboké korene. No nie také hlboké a rozvetvené, aby prenikli do všetkého. Násilne presadzovaná bezbožnosť komunizmu totiž v ľudskej psychike vyvolávala aj potrebu odporu. Zrejme aj v dôsledku tejto potreby odporu je dnes v strednej Európe percentuálne viac veriacich a náboženský život je aktívnejší ako v západnej Európe, ktorá za posledných päťdesiat rokov nezažila proticirkevný a protináboženský despotizmus štátnej moci. Na Slovensku sa 72,75 % obyvateľov hlási za katolíkov, ale nevieme, koľkí z nich sú veriaci. V každom prípade vidíme, že jedným z prínosov krajín uchádzajúcich sa o vstup do Európskej únie, medzi nimi aj Slovenska, môže byť práve posilnenie kresťanského charakteru Európy.

Keď hovoríme o Európe budúcnosti, nemôžeme zabúdať na politické, kultúrne a morálne nebezpečenstvá, ktoré ohrozujú tak dnešné členské štáty EÚ ako aj štáty uchádzajúce sa o členstvo. Kým sa kandidátske krajiny môžu konfrontovať s deformáciami konzumnej spoločnosti, s uvoľnením základných morálnych noriem, staré členské štáty sa môžu stretnúť s prehnanými národnoštátnymi očakávaniami kandi-

dátskych krajín. Na negatívne javy, škodlivo pôsobiace na vzájomnú solidaritu, ktoré sa vyskytujú na jednej i druhej strane, musíme odteraz hľadať užitočné, použiteľné odpovede spoločne. V tomto procese nemieme zabúdať ani na pragmatický princíp, podľa ktorého vo fungujúcom spoločenstve Európy budúcnosti musí zohrávať hlavnú úlohu solidarita.

Kresťanský ekumenizmus by mohol byť modelom pre moderné európske štáty fungujúce v demokratických podmienkach. Vidíme však, že centralizujúci národný štát by mohol ekumenizmus v skutočnosti zameniť za ideu zdôrazňujúcu skôr partikulárne záujmy.

My, európski konzervatívni politici, ktorí si uvedomujeme zmierujúcu silu ekumenizmu, nemáme inú možnosť, než svojimi skutkami a zákonmi pomáhať jednote partikulárnych záujmov. Ekumenizmus a zjednocovanie európskych národov v Európskej únii pre mňa znamenajú dva póly zmieriteľnosti a neoddeliteľnosti. Dva póly, medzi ktorými sa rozhodujeme prijímať závažné rozhodnutia, akými sa môžeme zapísať do dejín legislatívy a politiky – ale aj do samotného bytia. Lebo ak budeme mať dosť odvahy, môžeme zmeniť niektoré paradigmy. Závisí od nás Európanov, ako budeme vedieť svoje štátne, národné, menšinové a partikulárne záujmy uplatniť nielen – voči centralizujúcemu národnému štátu, ale aj voči Európskej únii i v protirečivosti nášho bytia.

Marginalizácia, resp. zrušenie partikulárnych záujmov sa začalo v 17. storočí v dôsledku revolúcie, keď sa stredoveký správny systém francúzskeho kráľovstva, zdôrazňujúci partikulárne záujmy, stal brzdiacim činiteľom pri vytváraní centralizovanej moci. Preto Francúzi potlačili, resp. radikálne zrušili všetky funkcie a privilégia ktoré môžeme označiť ako partikulárne. Francúzska revolúcia si v roku 1789 vytýčila program, ktorý mnohorakosť partikulárnych záujmov pretavil spolu s jazykovými menšinami do proklamovaného francúzskeho národa. Od idey francúzskeho politického národa sme sa dostali k idej národných štátov, okolo ktorej sa organizujú európske spoločnosti 21. storočia a štruktúry ich štátnej a verejnej správy. Mnohé naznačuje, že súčasná reorganizácia Európy, ktorá disponuje obrovskými vlastnými hodnotami, sa odohráva v radikálnom prehodnocovaní a pretváraní pozícií politického národa a národného štátu.

Európa zaplatila hroznú cenu za to, aby rozpoznala základný nedostatok osvietenstva a modernizmu, totiž odmietanie partikularizmu, pre ktoré toľko trpela a čo sa teraz pokúša napraviť tým, že ponúka účinný, konkrétny a historický model zmierenia.

Keďže myšlienka politického národa a z neho odvodeného centralizovaného národného štátu znamenala pre obnovujúcu sa Európu od čias osvietenstva pokrokový politický smer, aj relevantní predstavitelia maďarskej politiky 19. storočia chceli včleniť do uhorského politického národa všetky menšiny žijúce na území krajiny, medzi nimi aj Slovákov. Vtedajší Maďari, s výnimkou Eötvösa a jeho duchovných priaznivcov, chápali každú partikulárnu iniciatívu ako úmysel oslabiť poria-

dok štátnej moci. My, Maďari na Slovensku, za to dodnes platíme. Kde mohli byť európske vzdelanie, veda a ekonomika, keby politici nášho kontinentu už koncom 19. storočia pochopili nebezpečenstvá plynúce z nenaplnenosti partikulárnych záujmov, a tým aj príčiny konfliktov, ktoré z toho vznikajú! Keby boli pochopili, že jedným z hlavných predpokladov vnútornej bezpečnosti a mieru v Európe je legitimizovanie partikulárnych záujmov, a keby boli uznali, že neexistuje partikularita nižšieho a vyššieho rangu. Európa sa musí zriecť toho, aby s odvolaním sa na univerzalitu, rovnosť a racionalitu bola aj v budúcnosti intolerantná voči partikulárnym záujmom a združeniam. Stavanie univerzality a partikularity do protikladu môže prebudiť k životu len dávne tragédie, ktoré spomalila zjednocovanie, ba dokonca ho môžu celkom zmariť.

Budeme schopní vytvoriť Európu zmierenia bez kajúcností? V tomto smere urobíme obrovský krok vpred, ak si uvedomíme, že morálnu silu zjednocujúceho ekumenizmu treba hľadať v odpustení, ktoré vedie k jednote. Zjednocovanie v tomto zmysle neznamená centralizovanie.

Pre mňa je veľmi upokojujúce, že kresťansky chápaná pluralita vylučuje možnosť sústredenia moci. Jednota a zmierenie znamenajú pre ekumenizmus vzájomne podmienenú a nerozlučnú dvojicu. Tak ako kresťanské cirkvi ani národy a národnosti Európy nemôžu hovoriť o inom ako o zmiernení. Vzájomná nevraživosť strašila v Európe celé storočia, rozdeľovala krajiny, národy, rodiny, náboženstvá i jazyky. Politicky sa prejavovala ako národné sebecko. Morálny základ Európy našej budúcnosti môžeme hľadať jedine vo vzájomnom zmiernení a solidarite, vo vyvažovaní protikladných partikulárnych záujmov.

Doteraz som hovoril o tej európskej identite, ktorej základom je predstava politického národa a jeho konkrétne fungujúcej podoby, národného štátu. Udržateľnosť predstáv politického národa a národného štátu však spochybnili dva fakty, ktoré nútia hľadať riešenie nielen v európskej ale i v svetovej rovine.

Prvým faktorom je celosvetové rozšírenie demokracie a jeho najelementárnejší dôsledok, globalizácia. Slobodný trh urýchlil nielen pohyb kapitálu, ale zmenil aj smer a dynamiku pohybu skupín ľudí. Ani jedno storočie nebolo svedkom toľkých presídlení a vysídlení, toľkých emigrácií a imigrácií a takého masového vraždenia ako 20. storočie. Prostredníctvom rôznych trustov, korporácií a finančných združení zaniká národný charakter kapitálu, v dôsledku imigrácie a šírenia kozmopolitnej kultúry slabne národný charakter národných štátov. Nemôžeme zabúdať na to, že záujmy dnešnej slovenskej spoločnosti, podobne ako aj záujmy nemeckej, francúzskej alebo austrálskej spoločnosti sú v globalizujúcom sa svete partikulárnymi záujmami.

– 46 – Všetci sme sa stali menšinami, a to znamená takú existenčnú výzvu, ktorá nielenže núti každú komunitu, čo len trocha dbajúcu o seba, aby sa hýbala, ale aby podrobnejšie preskúmala základnú ideu svojho štátu.

Veľkou otázkou je, či poznajúc národnoštátne automatizmy, budeme schopní zachovať svoje kultúrne korene a zároveň nájsť prijateľné riešenia na výzvy zjednocujúcej sa Európy.

Druhým faktorom je princíp nedotknuteľnosti štátnych hraníc. Citlivosť voči rozhodujúcemu inštitucionálnemu prvku demokratických štátov, voči územnej stabilite a územnej nedotknuteľnosti, je veľmi vysoká. To je príčinou, prečo sa štátna stratégia, ktorá na to nie je citlivá, zahráva s budúcnosťou vlastného štátu a vlastného národa, resp. s časťami národa, žijúcimi v susedných krajinách. Takáto stratégia operuje zastaranou ideou politického národa, resp. národného štátu v čase, keď je oveľa účinnejším nástrojom dôsledné uplatňovanie princípu samosprávy, princípu subsidiarity a uplatňovania partikulárnych záujmov v rámci právneho štátu, o čo sa snažia politickí predstavitelia maďarskej menšiny v Slovenskej republike.

Možnosť zmierenia na Slovensku nespočíva v revízii hraníc, ale v legitimizovaní trojitej identity Maďarov žijúcich na Slovensku. Na to by však bolo treba, aby politická elita Slovenskej republiky, stojacej pred vstupom do Európskej únie, pochopila príkaz doby, nevyhnutnosť zmeny paradigmy. Aby pochopila, že jedinou schodnou cestou pre európske štáty je výmena utopického pojmu *politického národa* pojmom *politického spoločenstva*, ktorý realistickejšie odzrkadľuje skutočný stav, výmena programov slúžiacich ideí *národného štátu* za program zaručujúci blahobyt a mier *multietnického štátu* s mnohými národnosťami. V slovenskom politickom spoločenstve a multietnickom štáte 21. storočia by sa zachovávanie princípu partikularizmu a subsidiarity nevyčerpávalo uplatňovaním hľadísk na úkor iných, ale by poskytovalo štátoprávne podporovanú šancu na plnenie povinností, ktoré si sami určíme. Toto riešenie založené na konsenzuálnom zmierení a vzájomnej solidarite by poskytlo aj Európe upokojujúcu filozofiu riadenia multietnického občianskeho štátu.

Som presvedčený, že slovenská politická a cirkevná reprezentácia, ústavne akceptujúca multietnicitu krajiny a podporujúca nový európsky poriadok uplatňovania partikulárnych záujmov, by urobila najväčší krok smerom k vytvoreniu symbiózy medzi Slovákmi a Maďarmi na Slovensku tým, žeby sa v otázkach kultúry, školstva, vzdelávania a regionálnej politiky, významných z hľadiska vedomia identity, zriekla princípu ústavne legitimizovanej majorizácie uplatňovanej voči menšinám. V duchu ochrany ľudských práv presne v takýchto súvislostiach žiada deklarácia Národnej rady Slovenska z 30. januára 2002 od Európskej únie pre slovenský národ právo veta v kultúrno-etických súvislostiach, výlučné právo pre Slovenskú republiku rozhodovať v otázkach týkajúcich sa ochrany života a ľudskej dôstojnosti. Toto právo veta, vytvorené na základe kultúrno-etickej identity, by mohlo byť základom napríklad pre stabilné spolužitie väčšinových národov žijúcich v Karpatskej kotline a častí maďarského národa, žijúcich spolu s nimi.

Pre mňa existuje jediný Boh, ktorý nie je ani maďarský, ani slovenský, nemecký či ruský. Budem chrániť jeho chrámy, nech by sa v nich hovorilo akýmkoľvek jazykom. Zaväzuje ma k tomu moja kresťanská, a z hľadiska politiky aj európska identita. Moja národná identita ma zaväzuje k tomu, aby som pestoval svoju materinskú reč a nenechal sa vytrhnúť z dejín svojho národa, zbaviť svojej kultúrnej pamäti len preto, že zo mňa nejaké prekreslené hranice oficiálne urobili príslušníka národnosti vyhlásenej za menšinu. Moja občianska identita ma zaväzuje k tomu, aby som bránil suverenitu Slovenskej republiky, ctí si jej zákony a aby som sa v prípade nespravodlivosti slobodne ozval, pretože človek sa môže cítiť doma len tam, kde sloboda a mravnosť idú ruka v ruku. Moja kresťanská identita ma spája s Európou, národná identita s maďarským jazykom, kultúrou a históriou a moja občianska identita zasa so Slovenskou republikou a slovenskými dejinami.

V dnešnej Európe už táto trojitá identita nie je žiadnou kuriozitou. Na programe veľkého európskeho zmierenia pracuje pomerne veľa ľudí, ktorých občianska a národná identita sa nezhodujú, a predsa sú Európanmi a symbiózu troch identít prežívajú tým najprirodzenejším spôsobom.

Túto cestu však musí každý štát, národ a etnické spoločenstvo absolvovať samo. Spoločná európska budúcnosť môže len ťažko akceptovať fakt, že na Slovensku len preto nemožno vyznačiť hranice vyšších územných celkov v súlade s prirodzenými regiónmi, lebo by sa v niektorých územných jednotkách dostali do početnej prevahy príslušníci menšinového národa. Strachy a obavy, ktoré sa dali vysvetliť historickými traumami, vo formujúcej sa novej Európe nie sú odôvodniteľné a prijateľné. Nie je mojím politickým, ale ani osobným ľudským cieľom uvádzať podobné príklady, ale napomáhať zmiereniu medzi Slovákmi a Maďarmi na Slovensku, resp. slovensko-maďarskému zmiereniu, ktoré je základným predpokladom spolužitia týchto dvoch národov, slovenského národa a časti maďarského národa. Preto nie je jedno, ako a čím vplývajú reprezentanti slovenského a maďarského štátu na emócie svojich občanov.

Musia si uvedomiť, že každý hnev a nezvládnutá emócia vytvárajú len ďalšie konfliktné situácie. Preto nehlasujem ani za Európu národov, ani za Európu štátov. Jedna by na národnostne zmiešaných územiach krajín EÚ uprednostňovala pozície politického národa, druhá ideu národného štátu, v dôsledku čoho mám reálne obavy, že na územiach so zmiešaným obyvateľstvom by početná menšina v každom prípade utrpela ujmu.

Som zástancus Európy politických spoločenstiev a regiónov, lebo pragmatizmus každodenného života na národnostne zmiešaných územiach zmieruje protichodné požiadavky autonómnej identity a spoločenstva. A preto aj verím v možnosť ošetrenia slovensko-maďarských historických neprávostí, v slovensko-maďarské vyrovnanie, alebo ak

chcete zmierenie, lebo občania tak slovenskej ako aj maďarskej národnosti sú v prevažnej miere dostatočne zodpovední.

Popredné osobnosti slovenskej aj maďarskej politickej spoločnosti by mali spoločne vytvoriť podmienky na zmierenie historických emócií. Budem pracovať na tom, aby jazyková a kultúrna mnohorakosť demokratického slovenského štátu žila v ústavne garantovanej, zákonmi podporovanej symbióze s mnohorakosťou partikulárnych záujmov. To zďaleka nie je len maďarský alebo slovenský záujem. Je to európsky a kresťanský záujem. Odzrkadľuje ducha ekumenizmu, ducha zjednocovania, zmierenia a solidarity.

Zároveň nemôžeme zabúdať ani na to, čo vlastne znamená pochopenie a prijatie určitej tradície, ktorá nás zaväzuje k tomu, že záväzky vyplývajúce z našej identity budú aj po našom zmierení, resp. aj po vstupe do EU usmerňovať našu slobodu a formovať naše vedomie. Pre mňa je očividné, že jednou z najväčších úloh nielen v maďarsko-slovenských, ale aj v stredoeurópskych, európskych, dokonca aj v globálnych reláciách je to, aby sme sa naučili žiť s mnohorakou minulosťou. Mladšie generácie musia spoznať minulosť bez hnevu a zaujatosti. To nie je malá úloha. Najmä ak si uvedomíme, že k našej kultúrnej pamäti patria aj negatívne tradície – ako memento, aby sme zachovávali zmier a krotili svoje partikulárne záujmy.